

Tereddut -3/ dowamy

Category: Edebi makalalar, Kitapcy, Oýlanmalar, Sözler

написано kitapcy | 24 январа, 2025

Tereddut -3/ dowamy *TEREDDUT*

Allahyň özi we aýratynlyklary nämedir?

Allah ýaradan zatlaryndan, olaryň hakykysyndan we meňzeşlerinden düýpgöter başgadyr. Şeýle hem ynsan şu çäkli älemde mydam çäkli düşüner, çäkli görer, çäkli eşider.

Hawa, ynsanyň bu älemde görýän zatlary millionda baş göterimdir. Eşidýänleri hem şonça. Meselem, ol bir sekuntda 40 gezek tolkun bolan sesi eşitmeýär. Müňden ýokary tolkunlary hem eşitmeýär. Netijede ynsanyň eşitmek ukyby çäklidir. Ol çäk hem millionyň örän kiçi göterimine deňdir. Onuň görüş we eşidiş meýdany hem örän dardyr. Bu derejede çäkli gören, eşiden, bilen ynsanyň «Allah babatda görünmeýär? Ol nähili?» diýmesi – Allah gorasyn! – Ony san we hil taýdan göz önüne getirip, Ol barada pikir öwürmesi, sypaýyçylykly aýdanyňda hetdini bilmezligidir. Sen nämesiň we nämäni bilýäň Allahy biler ýaly! Allah san we hil görnüşinden daşdadyr we seniň dar ölçeğleriň bilen ölçenilmejek derejede beýikdir. Sen ýagtylygyň tizligi bilen trillion ýyl ötelere gitseň we trillion ýyllyk öteleri görseň, soňra gören bu älemleriňi bir ýere jemleseň, bularam Onuň barlygyna deňände mikroskopik bir zadam bolup bilmez. Biz entek Antraktida materigini bilmeýärkäk, бүтін кewn-ü mekanlary öwrüp-çöwren Allahyň – Allah gorasyn! – «nähili» we «näçedigi» hakynda nireden bilgilerimiz boljak! Allah Allah bolandygy üçin, Ol «nähili» we «näçe» diýerden mukaddesdir we uzakdyr. Ol biziň her dürli hyýala getirmelerimiziň ötesinde, öteleriňem ötesindedir...

Kelamçy (ygtykat alymy): «Aklyňa her ne gelse-de, Allah ondan başgadyr» diýer. Tasawwufçy: «Aklyňa her ne gelse Ol, onuň werasynyň werasynyň werasyndadyr. Sen mydam, seni örten perdeler bilen misli bir agzy ýapyk çüýşäniň aşagynda ýalysyň...»

Deskartes: «Ynsan hemme tarapdan çäklidir. Çäkli bolan biri, çäksize düşünmez» diýýär. Allah bolsa, barlygy çäksizdir, soňsuzdyr. Bu esasyda çäkli düşünyän ynsan ogly Ony gurşap bilmez.

Nemes ýazyjysy Geote: «Seni müň bir isim bilen aňýarlar eý, Mewjud-u Meçhul! Seni müň däl müňlerçe isim bilen aňsam ýene-de seni sena eden saýylmaryn. Çünki sen her dürli wasp etmelerden daşdasyň» sözi bilen bize bu mewjud-u meçhuly düşündirýär.

Pelsepeçiler Allaha bar bolan, emma aň ýetirip bolmaýan barlyk hökmünde düşünyärler. Allah ynsanyň düşünip biljegi, bilip biljegi zatlardan däl. Göz Ony görmez, gulak Ony eşitmez. Beýle bolsa sen Ol barada diňe nebileriň tälimine uýup ynanmalysyň!..

Allah nähili biliner, Ol wüjudyň (barlygyň), ylmyň ilkinji başlangyjy, ilkinji esasydyr, sebäbidir. Barlygymyz Onuň barlygynyň nurunyň kölegesi, ylmymyz Onuň gurşap alan ylahi ylmynyň bir ýagtysydyr.

Hawa, belli bir derejede Allahy bilmegiň we irfan sahyby bolmagyň, ýagny Ony tanamagyň bir ýoly bardyr. Bu ýol zatlary bilmek ýolundan bütünleý başgadyr. Ýalňyş ýol bilen Ony tanamaga ýüzlenenler, nebisleriniň hamhyýalyny ýatymadyk, syzmagyň, aň ýetirmegiň nämediginden habarsyz betbagtlardyr. «Allahy gözledim-de tapmadym» diýen samramalary bilen azaşmalaryny ylym we pelsepe adyndan daşyna çykararlar.

Allah şeýle bir Allahdyr, gerek bolsa içki dünýämizde we gerek bolsa daşky dünýämizde Ol kalp we ruhymyza barlygyny duýdurar we barlygynyň hökman zerurdygyny görkezär we ruhumyzyň çuňluklarynda özüni bize tanadar. Ine, ähli ylymlarymyzyň köki bolan bu wyždany duýgy, bizdäki çäkli ylymlaryň düşünjeleriniň, akyllaryň, pikirleriň hemmesinden has kuwwatlydyr. Şonuň üçin biz köp gezek barlygymyzdan we iç syzylarymyzdan bihabar bolup hata edýäris, ýolumyzy ýitirýäris.

Älem muny ýatladyp durýan müň dil we müň tardyr. Kuran belagatly – çeper lisany bilen iň beýik ýatladyjydyr – jarçydyr. Pygamber Serwerimiz bolsa iň kämil bir teblyggçydyr – habar berýän çapardyr.

«Sygmaryn diýdi hak, ýere, asmana,
Hazynadygy bilindi, bu köňül magdanynda»
Hezreti Hakky.

Allahy taryplamak, suratlandyrmak, bilmek mümkinmi?

Allah hakynda biz özüme öwredileninden başgasyny bilmeýäris. Akyl bu meýdanda hiç zady aýdyp bilmez. Bu meselede akylyň edip biljegi wahyýyň ýolgörkezjiligini kabul etmekden ybaratdyr. Muny şeýle bir mysal bilen düşüniler ýaly edeliň. Meselem, biz bir öýde otyrys. Birdenem gapyň kakylýanyny eşidýäris. Hawa hakykatdanam gapy kakylýardy. Aramyzdan birnäçeleri gapyň kakylýandygyny bilen batlaryna, her dürli oýlanmalaryny aýtmaga başladylar: «Gapyny kakýan pylany kesdir, belki başga biridir, beýle bir zatdyr...» Biz muňa hyýalyňa getirmek diýýäris. Başga bir topar bolsa, beýle meselede akyl hyýal etse-de ony suratlandyrmakdan ejizdir. Aklyň paýyna düşýän zat, gapyň kakylmasy bilen onuň aňyrsynda biriniň bardygyny tassyk etmek, emma onuň kimdigini bilmegi gapyny kakmak bilen özüni tanatmak isleýän zada goýmakdyr. Biz muňa pikir öwürmek, akyl etirmek, düşünmek diýýäris.

Bu mysaly meselämize şeýle gelişdirip bileris. Biz Allahy (j.j.) ýaradan eserlerinden ismlerine, ismlerinden sypatlaryna, sypatlaryndan hem eserleri bilen tejelli edip özüni tanadan Gudraty Güýçlä (Tejelli Zat) geçip tanamaga çalyşýarys. Ýagny eserlerindäki tejellisinden ismleri bilen bolan tejellisine geçip älemde aýlanarys, sypatlarynyň tejelli gözýetimine ýeteris, gaýypdan aýana göterleris we göz ýetirme joşgunymyz artdygyça, Tejelli-i Zat üçin serden geçip, beýhuş halda çyrpynar durarys. Käte jemal we şöwket şemaly ösüp giňäris hem göwün açarys. Käte-de jelaly, ýagny, Oňa bolan söýgümüz, Ondan bolan gorkymyz sebäpli titräp tolgunarys.

Görüşiňiz ýaly, Zat-y Bary hakynda biziň «magrufymyz» we «maglumymyz» çäginde hiç bir zat diýip bilmeýäris. Onuň bilinmegini, özüne mahsus dili we şiwesi bolan şahadat we gaýyp äleminiň birleşme nokady bolan wyždana goýýarys. Allah isimleri bilen mälim, sypatlary bilen muhat – gurşalan, zaty

bilen hem bardyr. Hezreti Ebu Bekir Syddyhyň sözleri bilen aýtsak: «Oňa göz ýetirerden göz ýetirmek ejiz». Ýa-da iň beýik Tarypçysy Hezret Muhammede (s.a.w.) degişli edilen sözdäki ykrar bilen aýtsak «Seni hakyňa laýyklykda doly bilmedik, eý Magruf» ölçeğinde bir magruf we mälimdir.

Kurany Kerimiň Onuň hereketlerine we işlerine degişli berýän taryplarynda bolsa, Ony hereket we sypatlary bilen bir Mabud-u Mutlak görnüşde tanalar, kemal sypatlary bilen tanalyp kalby hem beýgeler, jemalynda kemalyny göreris.

Beýle bolsa äht we peýmanymyzy ýene bir gezek täzeläp şeýle diýýäris: «Eý, Mabud-u Mutlak! Seni hakyňa laýyk doly tanap bilmedigimiz anyk belli, emma bize boýun damarlarymyzdan has ýakyn bolan we normo älemdäki bu ýakynlygyň içinde bütün älemleri kitap sahypalary ýaly açyp ýapmakdaky azamatyňy, siňegiň gözi bilen Gün sistemasynyň arasynda emele getiren sygyr ýaly sazlaşygy ruhumyza nurly ýol ýaly kabul edip, münlerçe, ýüz münlerçe menzilde saňa degişli eserler bilen zatyňy tanaýarys, tejellileriň bilen бүтewileşýäris we kanagata ýetýäris».

Käbir adamlar «Biz näme üçin Allahy görmeýäris?» diýýärler. Muňa nähili jogap berilmelidir?

Görmek, tutuşlygyna ihata (düşünmek, gurşamak) meselesidir. Meselem, ynsanyň bedeninde mikroplar bar, hatda bir dişiň düýbünden birnäçe million bakteriýany tapsa bolýar. Olar öz mümkinçiliklerine, başaryşlaryna görä ynsanyň dişini köwmäge, ýukaltmaga, owratmaga çalyşýarlar. Şonda-da, ynsan ne bularyň sesini eşider, ne-de bularyň barlygyndan habary bardyr. Olar hem ynsany doly görmezler we hiç haçan tutuşlygyna düşüňip bilmezler. Esasan, ynsany görüp tutuşlygyna düşüňmekleri üçin, mundan başga-da doly garaşsyz bolmaklary we şol bir wagtyň özünde teleskop ýaly göze eýe bolmalary gerekdir. Diýmek, tutuşlygyna düşüňip bilmeýändikleri görmeklerine päsgel berýär. Olar bolsa şol wagt nämäň garşysynda bolsalar şony görýärler...

Mikro älemden alan bu mysalymyza meňzeş bir mysaly makro

älemde hem alalyň. Mysal üçin, özümi uly bir teleskobyň başynda oturan ýaly göz öňüne getireliň. Ol teleskobam ýagtylyk ýyly bilen dört milliard ýyl aňyrsyny görkezýär diýeliň. Şonda-da bütin älem hakyndaky bilýänlerimiz «deňizden bir damjadyr». Belki, diňe teleskopymyzda görünýän meýdan hakynda bulam-bujar, çaklamalara meňzeş maglumatlary alyp bileris. Bu çaklamalarymyz bizde ýene, täze çaklamalary döreder we başga maglumatlary ele salmaga çalşarys. Biz bu ýerde älemiň dolandyrylyşyny, umumy şekilini, many mazmunyny we aýratynlygyny görmeris, oňa göz ýetiribem bilmeris. Çünki mikro älemde bolşy ýaly makro älemde-de doly gurşamaga, düşünmäge eýe däldiris.

Görşümüz ýaly, elimizdäki mikroskobuň ýa-da rentgen şöhleleriniň mikro barlyklary doly öwrenmegimize doly ýeterlik bolmaýşy ýaly, makro älemde-de teleskop arkaly ähli zady doly öwrenip bilmeýäris. Indi bolsa, Allah hakynda oýlanalyň. Pygamber Serwerimiz (s.a.w.) buýurýar: «Allahyň kürsüsine deňesek ähli kewn-ü mekanlar, (ýagny ýagtylygyň tizliginde trilyon gezek trilyon çuňluklara ýetýän kewn-ü mekanlar) çöle oklanan halka ýalydyr. Onuň arşy bilen deňeşdireniňde kürsi, çöle atylan halka ýalydyr». Hil we san ölçegleriniň içinde arş we kürsi deňeşdiremizdäki tapawut nähili gudrat, uly azamat! Allahutagala we Tekaddes Hezretleri emr we eradasyny bu arş we kürsiden dolandyrýar we hökümini ol ýerden berýär...

Indi älemler bilen deňeşdireniňde mikroskopik bir ululykda bolan siziň bütin kewn-ü mekanlary aňlap biljegiňizi tassyklamaňyz, nähili boş gürrüň bolsa, şonuň ýaly bütin mekanlar Onuň bilen deňeşdireniňde mikroskopik hala geler we Arşy Agzamy aňlamak üçin sarp eden gaýratyňyz hem şol derejede boş pişedir. Arşy Agzam diňe Allahyň buýruk berýän we älemi dolandyrýan ýeridir. Beýle bolsa, Allah nädip gurşalyp, doly düşünilip bilner?..

Şol sebäpli Kurany Kerimde «Ony gözler tutşlugyna gurşap görüp bilmez. Ol (Onuň ylmy) bolsa ähli gözleri tutuşlygyna gurşar» buýrýar. (Engam, 103).

Hawa ol basar we basyratlar – gözler we nazarlar Oňa göz ýetirip, tutuşlygyna düşünişip, görüp bilmezler. Görmek üçin

tutuşlygyna gurşamak gerekdir. Ol bütin gözleri we nazarlary gurşayar, düşünýär, gözler bolsa Ony tutuşlygyna gurşap görüp bilmez. Meseläniň has düşnükli bolmagy üçin, Onuň bu jähetten bilinmegi şertdir.

Başga bir tarapdan, nur Allahyň (j.j.) hyjaby – perdesidir. Biz şol nury tutuşlygyna gurşap görüp bilmeýäris. Serwerimiz (s.a.w.) magraçdan gelende sahabasy sorady: «Rabbyňy gördüňmi?». Bir gezekde şeýle buýurdy: (Ebu Zerriň gürrüň bermegine görä) «Ol bir Nur, nädip Ony görüp bilerin». Başga bir ýerde buýurýar: «Men bir nur gördüm». Aslynda, nur mahlukdyr. Allah Münewweru-n Nurdur. Nura şekil beren, biçim beren, görnüşini döreden Allahdyr (j.j.). Nur Allah dälidir. Onuň mahlugdyr. Başga bir hadysda şeýle buýurýar: «Allahyň hyjaby nurdur». Ýagny, siziň bilen Onuň arasynda bir nur bardyr. Siz nur bilen muhatsyňyz – gurşalansyňyz. Bu ýerde başga bir çuňluk bar! Ýene-de muhat diýýäris, emma sypatlary bilen, başga bir zat bilen däl. Sypatlary ne gaýrydyr, ne-de Özüdir...

Uluhyýete degişli meselelere aralaşdygymyzça mesele çuňlaşýar, agyrlaşýar we aşagyndan çykamaz ýaly bir ýagdaý döreýär.

Netije hökmünde şuny aýtmak bolar. Allah (j.j.) görülmez. Hijaby nurdur Onuň. Siz görseňiz – nury görersiňiz.

Meselem, Nebs-i emmaräniň – ynsany erbetlige itekleýän nebsiň, syrlaryna aralaşmaga çalşan wagtyňyz gyzyly bir nur görersiňiz, nebs-i lewwamä geleňizde mawy we nebs-i mütmainnä – (Allaha ýakynlaşdyrýan iň gözel ahlak, erbetlikden daşlaşyp, rahatlyga, ýagşylyga, durnuklylyga ýeten nebse) ýeteniňizde ýaşyl bir nur görersiňiz. Soňra bir derejä göterlersiňiz ol ýerde gören nuruňyzyň reňkini aýdyp-düşündirip bilmersiňiz. Bular ählullahyň (Allah dostlarynyň) göz ýetirip biljekleridir we ol diňe wyždanyň gazanan tejribeleri bilen ösüp kemala geler.

Bir pikiri bermek üçin meseläni düşündirmäge bu reňkler bilen girdim we bulary dykgatyňyza hödürledim. Bu esasyda siziň görüp biljegiňiz diňe, Jenaby Hakyň nurunyň kölegesiniň kölegesinden ybarat boljakdyr. Bu sebäpdenem ýene görenlerden saýylmajaksyňyz.

Indi bolsa, meseläni üçünji tarapyndan öwreneliň. Ybraýym Hakky hezretleri diýýär:

«Tapylmaz Rabbimiň garşylygy, deňdeşi we meňzeşi älemde we şekilden päkdir, mukaddesdir Tagalallah».

Ilkinji nobatda Rabbimiziň garşylygy ýokdur. Bu örän möhüm aýratynlykdyr. Bir zadyň garşylygy bar bolsa ol görlüp bilner. Ýagny sen yşygy görýärsiň, çünki onuň garşylygy garaňkylyk bar. Şeýle hem her dürli uzynlyklar hakynda aýdyp bolar. Meselem, bu iki metr, bu bolsa üç... Garşylygy bolany üçin olar tertibe salnyp bilner.

Allahyň ne garşylygy, ne-de deňdeşi bardyr. Şonuň üçin garaňkylygyň yşygy görkezişi ýaly ol hem garşylygy bilen görünsin.

Şeýle hem meselä fizikanyň nukdaý nazaryndan seredeliň. Ynsan şu öňüne serlen kewn-u mekanyň näçesinden näçesini görýärkä? Görýän zatlaryňyz hakynda heý belli bir san aýdyp bilermisiňiz? Meselem, pikir edip göreläň, görüp biljek zatlarymyzdan milliard esse milliard barlyk şu älem sergisinde biziň nazarymyza goýlupdyr we «Baş üstüne, ybrat alyň, Ýaradany alkyşlaň» diýlipdir. Herhal, nazarymyza hödürlenen zatlaryň milliondan başisini görýäris we galanlaryny hatda tanamaýarysam. Hawa, diňe belli bir ölçegdäki, belli bir yşyk tolkunlarynyň içinde bolanlaryny görýäris. Bu ýagdaýda, ünsüňizi çekmek isleýäris: «Men näme üçin Allahy görmeýäris?» diýen bir ynsan millionda başisini görýän darajyk älemiň arasyna tutuş kewn-i mekany dolandyryan Allahy görmek isleýär. Nähili dar düşünelilik.

Hawa, älem kitabyňyň meseleleriniň garşysynda müň dürli kelle agyrdan Ony görüp biler. Beýik nebi Hezreti Musa we nebiler nebisi Hezreti Muhammet (s.a.w.) öz ýagdaýlaryna görä şübhesiz Ony görer. Beýlekiler hem özlerine görä... Bu ýerde gözleg edene, pikir öwürene sylag-serpaý bardyr. Ahyretde beg, soltan bolmak isleýänler bu dünýäde aňlaryny we kalplaryny täzeläp, has dogrusy, o ýerde pikir we ruh taýdan belende göterilenlere gelişjek şekilde Allahy görmek we eşitmek üçin bu ýerde kalp we ruhlary bilen ýaşarlar, eden ýagşylyklary bilen belende göterilerler, bir gowa suw bilen o ýere gitmezler, bir umman

äkiderler ötelere... Elbetde, başardyklaryça. Zaýyf bir hadysda – käbirleri (mewzu) ýalan diýip saýýar – Ybraýym Hakky zaýyfdygyna bakman ony terjime edipdir.

«Sygmaryn diýdi hak, ýere, asmana,
Hazynadygy bilindi, bu köňül magdanynda»

Jahanlar azamatynyň ýanynda zerrelerçe-de bolmaýan Ol Biribar lutufkärdir, her müminiň kalbynda hazyna bolup bilner we Onuň duýgularyny doly kanagatlandyrmaga wesile bolar!..

Her zadyň dogrusyny Ol biler. Edebi makalalar